

Stockholm den 14 maj 2025

R-2025/0389

Till Justitiedepartementet

Ju2025/00206

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 13 februari 2025 beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11).

Sammanfattning

Advokatsamfundet avstyrker förslagen som avser att sänka straffbarhetsåldern för allvarliga brott, att skärpa reglerna om undanröjande av ungdomspåföljder, att ta bort möjligheten för den som har fyllt 18 år att dömas till ungdomsvård samt att skärpa reglerna om straffmaximum för den som begår allvarliga brott innan han eller hon har fyllt 18 år.

Under de senaste åren har ett stort antal lagstiftningsåtgärder genomförts i syfte att motverka allvarliga brott, särskilt brottslighet med kopplingar till kriminella nätverk. Det har införts nya brott, straffskalorna har skärpts för vissa brott och nya kvalifikationsgrunder har införts för befintliga brott. Vidare har ungdomsreduktionen vid straffmätning i åldersgruppen 18 – 20 år tagits bort vid allvarliga brott. Dessa lagändringar har genomförts i snabb takt, utan möjlighet att utvärdera de eventuella konsekvenser som lagändringarna kan innebära.

Advokatsamfundet har i samtliga fall riktat kritik mot dessa snabba lagändringar. Advokatsamfundet har särskilt framhållit att unga människor bör särbehandlas i straffrättsligt hänseende. Unga människor har en outvecklad ansvarsförmåga och

större känslighet för straff och sanktioner. Det behövs därmed en större tolerans i bemötandet av unga lagöverträdare.¹

Förslagen i förevarande utredning innebär radikala förändringar för våra barn och unga i samhället. En sänkt straffbarhetsålder, till 14 års ålder för allvarliga brott, är ett stort avsteg från den princip som har gällt i över 150 år. Utredningen tar själv upp de många nackdelar som en sådan lagändring kan innebära.² Samtliga experter i utredningen avstyrker förslaget.³ Advokatsamfundet instämmer i den kritik som framförs. Advokatsamfundet anser att kritiken även är tillämplig på övriga föreslagna lagändringar i utredningen. Samtliga förslag synes vara politiskt motiverade och bygga på en hårdare retorik om brott och straff, snarare än på forskning och beprövad erfarenhet. De syftar till att ge en bild av handlingskraft, utan att det finns tydliga belägg för dess effekt.

Sammanfattningsvis går den stora kritiken ut på att lagändringarna riskerar att leda till mer skada än nytta, genom att prioritera lagföring och hårdare straff, framför rehabilitering och förebyggande åtgärder.

Synpunkter

Sänkt straffbarhetsålder för allvarliga brott

Utredningen föreslår inte en generell sänkning av straffbarhetsålder, utan en sänkning av straffbarhetsåldern till 14 år för de mest allvarliga brotten, med ett straffminimum om fyra år.

Advokatsamfundet hänvisar till den kritik som framförs i utredningen och till den kritik som lyfts av utredningens experter.⁴ Advokatsamfundet ser en risk med att en sänkt straffbarhetsålder för allvarliga brott får stora negativa konsekvenser för den unge, utan att något positivt resultat uppnås. Tvärtom finns det mycket som tyder på att brottsligheten i stället kan komma att öka samt att brottsligheten klättrar ned i åldrarna. Nedan följer de synpunkter som Advokatsamfundet särskilt önskar framföra.

¹ Se Advokatsamfundets remissyttrande den 10 november 2020 över utkast till lagrådsremiss Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet samt Advokatsamfundets remissyttrande av den 9 maj 2019 över betänkandet Slopad straffrabatt för unga myndiga (SOU 2018:85), till vilket även hänvisas i relevanta delar.

² Se avsnitt 8.8.

³ Se särskilda yttranden, s. 465 ff.

⁴ Se avsnitt 8.8 samt särskilda yttranden s. 465 ff. Advokatsamfundet hänvisar särskilt till yttrandet av Advokatsamfundets utredningsexpert, advokaten Mikael Westerlund, s. 485 f.

Psykologisk och neurologisk utveckling hos barn

Nuvarande straffbarhetsålder, 15 år, bygger på principen om att straffrättsligt ansvar inte ska åläggas barn före den ålder då de i allmänhet kan antas ha uppnått den mognad som krävs för det. Det har under lång tid ansetts att 15 år är en lämplig avvägning mellan å ena sidan barns förmåga att ta ansvar och förstå konsekvenserna av sitt handlande och å andra sidan samhällets intresse av att kunna döma ut en straffrättslig påföljd.⁵

Barn i fjortonårsåldern har inte en fullt utvecklad hjärna, särskilt inte i de delar som styr impulskontroll, riskbedömning, empati och moralisk förståelse. Forskning visar att hjärnans beslutfattande centrum utvecklas ända upp i 25-årsåldern.⁶ Att sänka straffbarhetsåldern ignorerar detta faktum och riskerar att bestraffa barn för handlingar som de ännu inte är fullt kapabla att förstå.

Barn är samtidigt känsliga för bestraffning. Det är allmänt vedertaget att straffrättsliga påföljder kan vara negativa för barns utveckling. Om ett barn betraktas som brottsling, påverkar det dennes uppfattning om sig själv. I och med att individen betraktar sig själv som en brottsling, blir det också lättare att fortsätta med det brottsliga beteendet.

När det gäller frihetsberövade påföljder för unga lagöverträdare visar internationella studier på tydliga samband mellan frihetsberövanden under ungdomsåren och senare fysiska och mentala hälsoproblem, försämrad utbildning, sämre arbetsmarknadsanknytning och ytterligare frihetsberövanden under vuxenlivet. Forskare lyfter också att frihetsberövanden stör både den psykosociala utvecklingen och den mognadsprocess som leder till att flertalet ungdomar slutar begå brott under övergången till livet som vuxen.⁷

Advokatsamfundet ser mot bakgrund av ovan en risk att barn, som befinner sig i en utvecklingsfas och inte har samma konsekvenstänk som en vuxen, riskerar att fara illa såväl psykiskt som socialt vid en sänkning av straffbarhetsåldern för grova brott.

⁵ Se s. 191 f.

⁶ Se bl.a. American Psychological Association (2013). *Teen Brain: Behavior, Problem Solving and decision Making*.

⁷ Brå 2024:1, s. 69, *Forskning om ålder och brott samt dess betydelse för brottsprevention*.

Risk för ökad återfallsbrottslighet

Studier visar att ungdomar som tidigt introduceras i det straffrättsliga systemet, löper större risk att fastna i en kriminell livsstil. Ungdomar som placeras i kriminalvårdens miljöer påverkas ofta negativt av andra brottsdömda och får ett förstärkt kriminellt identitetsskapande.⁸ Tidig kontakt med rättssystemet kan därmed ha en motsatt effekt än den önskade. I stället för att förebygga framtida brott, förstärker det kriminella beteenden.

När Danmark sänkte straffbarhetsåldern från 15 år till 14 år, mellan 2010 och 2012, observerades även flera negativa effekter. Studier visar att sänkningen inte minskade andelen 14-åringar som begick brott. Trots att dessa ungdomar nu kunde åtalas och straffas, förblev brottsnivåerna oförändrade. Studien fann även att 14-åringar som behandlades inom rättssystemet inom reformperioden, hade en 10 % högre återfallsfrekvens inom 18 månader, jämfört med de som tidigare hanterades av sociala myndigheter.⁹

Advokatsamfundet konstaterar, utifrån de studier som har bedrivits, att en sänkt straffbarhetsålder för allvarliga brott riskerar att öka barnens återfall i brottslighet.

Risk för att den grova brottsligheten trycks ned i åldrarna

Det finns en reell risk för att en sänkning av straffbarhetsåldern till 14 år, leder till att den grova brottsligheten ytterligare trycks ned i åldrarna. Kriminologer har tidigare varnat för en sådan effekt i samband med avskaffandet av ungdomsrabatten för ungdomar för 18 – 20-åringar i Sverige. Erfarenheter hos brottmålsadvokater i Sverige visar även att avskaffandet av ungdomsrabatten har lett till att äldre utnyttjar så kallade ”barnsoldater” i högre utsträckning.¹⁰

Olika organisationer har uttryckt oro för att en sänkning av straffmyndighetsåldern i Sverige kan locka vuxna anstiftare att utnyttja ännu yngre barn för att utföra grova brott.¹¹

⁸ Brå 2023:13, *Barn och unga i kriminella nätverk*.

⁹ Studie av Michael Schröder, Aarhus universitet, den 19 oktober 2017, *Lowering the minimum age of criminal responsibility has no deterrent effects*.

¹⁰ Se särskilt yttrande av advokat Mikael Westerlund, s. 486.

¹¹ Däribland Brottsofferjouren nyheter Brottsofferjouren den 29 januari 2025, *Detta anser BOJ angående sänkt straffmyndighetsålder*.

Även om direkta studier som kvantifierar denna effekt är begränsade, ser Advokatsamfundet en fullt potentiell risk för att yngre barn kan dras in i kriminalitet till följd av förändringar i strafflagstiftningen.

Sociala och ekonomiska orättvisor förstärks

En sänkning av straffbarhetsåldern riskerar också att drabba redan utsatta grupper hårdare. Barn från socioekonomiskt svaga områden är överrepresenterade i brottsstatistiken, vilket ofta beror på strukturella faktorer som bristande resurser, sämre skolgång och svagare socialt stöd.¹² Advokatsamfundet ser en risk att ojämlikheten förstärks, i stället för att motverkas, genom att kriminalisera dessa barn.

Alternativa lösningar ger bättre resultat

Forskning visar att sociala insatser och rehabiliterande åtgärder är betydligt mer effektiva för att förebygga ungdomsbrottslighet än straff. Program som fokuserar på stöd, skolgång, familj och psykologisk behandling minskar risken för återfall och främjar en positiv utveckling.¹³

Advokatsamfundet anser därmed att, i stället för att sänka straffbarhetsåldern, borde resurser satsas på att förstärka dessa förebyggande insatser.

Särskilda problem vid partiell sänkning av straffbarhetsåldern

En partiell sänkning av straffbarhetsåldern riskerar även att medföra betydande tillämpningsproblem, såväl under brottsutredningen som vid åtal och dom. Detta poängteras i flera av de särskilda yttrandena.¹⁴ Här kan nämnas bland annat problematiken som uppstår vid ändring av brottsrubricering under pågående utredning, i fråga om möjligheten till alternativa yrkanden om mindre allvarligt brott, och vid bedömning av straffvärdet när bara vissa gärningar ska beaktas.

En partiell sänkning av straffbarhetsåldern medför dessutom en uppenbar svårighet för ett barn att bedöma om de riskerar straffas för ett brott eller ej. Ur legalitetssynpunkt är detta naturligtvis mycket problematiskt.

¹² Socialstyrelsen, 2020, *Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende*.

¹³ Se bl.a. artikel från UNICEF, 2017, *Harsh punishment for child offenders doesn't prevent further criminality*.

¹⁴ Se de särskilda yttrandena från experterna Axel Holmgren, Linda Palmenäs och Sara Stolper.

Skärpta regler om undanröjande av påföljd vid ungdomstjänst och ungdomsvård

Utredningen föreslår att det inte längre ska krävas att den dömde i väsentlig grad underlåter att fullfölja sina åligganden vid ungdomstjänst och ungdomsvård, för att påföljden ska kunna undanröjas. I stället ska det räcka med att det rör sig om misskötsamhet för att ett undanröjande ska kunna aktualiseras. Utredningen betonar att med misskötsamhet avses något mer än bara enstaka tillfällen av slarv. Det måste handla om ett beteende som upprepas utan godtagbar förklaring. Utredningen menar att den närmare gränsdragningen får utvecklas i rättstillämpningen.¹⁵

Advokatsamfundet ser inte värdet av en sådan lagändring. Enligt nu gällande ordning krävs det att den dömde i väsentlig grad underlåter att fullfölja sina åligganden. Med detta menas att den unge vid upprepade tillfällen inte finner sig på sina möten, sin arbetsplats, eller inte medverkar till en meningsfull verkställighetsplan. Nuvarande regler synes därmed överensstämma med vad utredningen eftersträvar med en lagändring.

Det finns emellertid en risk att lagändringen leder till alltför lättvindig tolkning. Även om tanken med lagändringen inte är att enstaka tillfällen av misskötsamhet ska leda till undanröjande, kommer inte lagtexten i sig att ge någon förklaring till vad misskötsamhet faktiskt innebär. Om gränsdragningen överlämnas till rättstillämpningen, öppnar det upp för en spretig tolkning av lagtexten och oförutsebarhet för den unge.

Utredningens förslag innebär även en diskrepans jämfört med vad som gäller för vuxna vid undanröjande av skyddstillsyn. En skyddstillsyn kan bli undanröjd om den dömde på ett allvarligt sätt har brutit mot vad som gäller för honom eller henne.¹⁶ Det måste alltså vara fråga om grov misskötsamhet. Advokatsamfundet kan inte se varför det skulle vara motiverat att sätta högre krav på skötsamhet för unga och barn, än för vuxna. Tvärtom bör det finnas en större tolerans vad gäller barn och ungas misskötsamhet, då de befinner sig i en utvecklingsfas och kan misslyckas, till och med upprepade gånger, trots att de anstränger sig och har en vilja att fullfölja påföljden.

¹⁵ Se betänkandet avsnitt 10.4.

¹⁶ Se 28 kap. 8 § brottsbalken.

Slopad ungdomsvård vid brott av myndiga lagöverträdare

Enligt nuvarande ordning kan ungdomsvård dömas ut för brott som någon har begått efter det att han eller hon har fyllt 18 år, om det finns särskilda skäl. Så kan exempelvis vara fallet när det finns pågående insatser för den unge enligt LVU. Ett annat exempel är när den unga ska följa ett ingripande ungdomskontrakt.

Utredningen föreslår att det inte ska finnas möjlighet för unga som begår brott efter de har fyllt 18 år, att dömas till ungdomsvård. Utredningen föreslår vidare att det, i de fall där brottet begicks innan den unge fyllde 18 år, men han eller hon har fyllt 18 år vid domen, ska krävas särskilda skäl för att döma till ungdomsvård. Såsom särskilda skäl anges exempelvis att domen meddelas kort efter det att ungdomen har fyllt 18 år.¹⁷

Advokatsamfundet avstyrker utredningens förslag även i denna del. Socialtjänsten har ansvar för personer fram till dess att de fyller 21 år. Detta ansvar bygger på att ge den unga kontinuitet och en trygg övergång till vuxenlivet. Alla ungdomar har inte samma förutsättningar att klara sig själva vid 18 års ålder och har inte uppnått tillräcklig mognad för en vuxenpåföljd. Oftast är det en kombination av problem såsom missbruk, kriminalitet och annat socialt nedbrytande beteende som ligger till grund för socialtjänstens insatser. En person som begår brott efter det att denne har fyllt 18 år, men innan denne har fyllt 21 år, kan därmed ha behov att en samlad vårdinsats för att komma till rätta med sin problematik och för att inte begå nya brott. Genom att ta bort möjligheten till att erhålla insatser av socialtjänsten och i stället döma den unge till en vuxenpåföljd, kan den unge helt blir utan vård. Utredningens förslag skulle innebära att pågående insatser för den unge bryts upp.

Socialtjänstens insatser syftar även till att ge den unge skydd från exempelvis kriminella miljöer. Den unge behöver ofta hjälp med att bryta kontakterna med sitt umgänge. Detta kan den unge få hjälp med av socialtjänsten, men någon liknande möjlighet finns inte vid en vuxenpåföljd. Socialtjänstens uppgift är vidare att följa upp den unge till dess att bedömningen är att denne inte längre är i behov av vård. En påföljd i form av ungdomsvård kan därmed sträcka sig längre i tid och vara mer omfattande, än vad en vuxenpåföljd skulle innebära.

¹⁷ Se betänkandet avsnitt 10.4, s. 304 f.

Advokatsamfundet ser därmed en risk att utredningens förslag leder till att den unge inte får en påföljd som gynnar dennes utveckling och att den unge återfaller i brottslig verksamhet efter det att vuxenpåföljden har avtjänats.

Straffmaximum för unga lagöverträdare

Utredningen föreslår att begränsningen såvitt avser fängelse på viss tid slopas, men att ett uttryckligt förbud mot att döma till livstids fängelse införs. Som en samlad följd av utredningens förslag skulle det därmed inte finnas några lagliga hinder mot att döma en 14-årig lagöverträdare till 18 års fängelse, eller till ett ännu strängare straff om allmänt maximum skulle ändras. Nuvarande straffmaximum skapar redan utrymme att döma unga lagöverträdare till mycket stränga straff. Advokatsamfundet motsätter sig en lagändring som skapar möjligheten att döma unga till ännu strängare straff, än vad som är möjligt idag.

Advokatsamfundet vidhåller sin principiella inställning att unga människor bör särbehandlas i straffrättsligt hänseende. Särbehandlingen av unga myndiga lagöverträdare grundar sig i biologiska och psykologiska hänsynstaganden. Unga människor har en outvecklad ansvarsförmåga och en större känslighet för straff och sanktioner. Dessa förutsättningar motiverar en större tolerans i bemötande av unga lagöverträdare.

De skäl som anförs i utredning för att ändra nuvarande lagstiftning, framstår inte som tillräckligt övertygande. Advokatsamfundet anser inte att en sådan lagändring skulle gagna vare sig den enskilde eller samhället i stort.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Mia Edwall Insulander